

Klaudia Oczachowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6486-0574>

O trudach ostatniej kampanii Antygonosa Monofthalmosa przeciw Eumenesowi.

Uwagi na marginesie książki Michała Piekarskiego, *Gabiene 316 p.n.e.*, Bellona, Warszawa 2021, ss. 294

Streszczenie: Monografia *Gabiene 316 p.n.e.* jest implikacją rozważań nad znaczeniem i wpływem tytułowej bitwy na kolejne wojny toczone między diadochami. Tytuł pracy sugeruje próbę zrekonstruowania wspomnianej batalii, jednak w celu nadania pracy klarowności i spójności opis bitwy poprzedzony jest wydarzeniami mającymi miejsce tuż po śmierci Wielkiego Macedończyka. Zgodnie z czym pierwszy rozdział rozpoczyna się opisem wydarzeń z 323 p.n.e., z uwzględnieniem planów i dążeń poszczególnych jednostek, kolejne rozdziały zarysowują szeroki kontekst wydarzeń i wprowadzają w próbę rekonstrukcji tytułowej batalii. Zawarte przez autora opisy innych, w jego ocenie istotnych starć, miały rzutować na układ sił diadochów, a w konsekwencji na odniesione w 316 p.n.e. przez Antygonosa zwycięstwo. W przedłożonym opracowaniu omówiono treść i układ wspomnianej pracy, dokonano również uzupełnień i sugestii dotyczących literatury przedmiotu. Odniesiono się też do pominiętych, lecz istotnych z punktu widzenia owej publikacji, materiałów źródłowych. Ostatecznie pozytywnie oceniono merytoryczny wymiar pracy, a także styl i język autora oraz dostrzeganą w niemalże każdej części książki dbałość autora o podtrzymanie zainteresowania czytelnika. W efekcie mamy do czynienia z ciekawą pracą, która w pewnym zakresie uzupełnia polskojęzyczną bibliografię okresu hellenistycznego.

Słowa kluczowe: okres hellenistyczny, *Gabiene 316 p.n.e.*, wojny diadochów

Śmierć Aleksandra Wielkiego w Babilonie (323 p.n.e.) rozpoczęła istotny, a jednocześnie burzliwy etap w dziejach powszechnych. Rywalizacja toczona przez następców Wielkiego Macedończyka trwała przeszło dwadzieścia lat – do bitwy pod Ipsos (301 p.n.e.), zaś na wyraźniejszą stabilizację trzeba było czekać kolejne dwie dekady. Z pewnością za jedną z ważniejszych konfrontacji tego okresu należy uznać bitwę stoczoną w 316 p.n.e. nieopodal miejscowości *Gabiene*. Wskazuje ona na talent militarny Eumenesa, dowódcy, który – mimo znaczącej przewagi swojego rywala – przyczynił się do zadania oddziałom Antygonosa znacznych strat, dając tym samym własnym żołnie-

rzom nadzieję na zwycięstwo. Kompleksowe spojrzenie na tę bitwę pozwala zwrócić uwagę na szereg zagadnień charakteryzujących początki epoki hellenistycznej poprzez wgląd w brutalnie prowadzoną politykę, specyficzną mentalność żołnierzy, a także upadek morale i autorytetów dowódców. Nade wszystko jednak bitwa akcentuje nielojalność żołnierzy wobec ich głównodowodzących¹.

Warto podkreślić, że zagadnienia ściśle militarne związane z początkami okresu hellenistycznego przynależą zwykle do szerszych opracowań związanych z tą epoką², choć są pewne wyjątki – czego przykładem jest chociażby synteza dziejów hellenistycznych, w której autor Robert Malcolm Errington niemal zupełnie pomija detale militarne³. Poza tym szersze, monograficzne opracowania dotyczące pojedynczych bitew okresu hellenistycznego są rzadkością. W obliczu tej sytuacji publikacja książki zatytułowanej *Gabiene 316 p.n.e.* autorstwa Michała Piekarskiego jest jedną z nielicznych prac podejmujących kompleksowo tematykę militarną wraz z polityczno-społecznym tłem wydarzeń. Warto zauważyć, że mimo skromnej bazy źródłowej, autor podjął próbę zrekonstruowania bitwy oraz wydarzeń tuż po 323 p.n.e. Jako datę początkową dla porządku prowadzonego wywodu przyjął śmierć Aleksandra Wielkiego, jako końcową zaś – rok 316 p.n.e. Rozważania prowadzone w monografii uwzględniają szeroki kontekst, w którym zaistniała tytułowa konfrontacja. Zgodnie z tym autor przedstawił uwarunkowania polityczne, aspekty militarne, starając się wyjaśnić przez ich pryzmat przebieg starcia.

Zaproponowany przez autora układ treści, a także sposób „przepracowania” poszczególnych zagadnień wymaga dokonania pewnych korekt i uzupełnień, zwłaszcza w odniesieniu do źródeł literackich, jak i literatury przedmiotu. W tym kontekście trzeba podkreślić, że opracowanie, którego podjął się autor, stanowi spore wyzwanie, zwłaszcza z uwagi na zróżnicowaną i w sumie dość oszczędną bazę źródłową. Wśród antycznych autorów, którzy przyczynili się do dostarczenia szczegółów na temat bitwy pod Gabiene, są Diodor⁴, Plutarch⁵, Poliajnos⁶, Nepos⁷ i Justynus⁸. Podstawową cechą różniącą wspomniane źródła jest ich objętość, ale również zajmowane przez dziejopisarzy stano-

¹ E. Badian, *The Death of Parmenio*, „Transactions and Proceedings of the American Philological Association” 1960, 91, s. 329.

² Wśród nich można wymienić: G. Lach, *Wojny diadochów 323–281 p.n.e.*, Zabrze 2012; E. Wipszycka, B. Bravo, *Historia starożytnych Greków*, t. III: *Okres hellenistyczny*, Warszawa 2010.

³ R.M. Errington, *Historia świata hellenistycznego 323–30 p.n.e.*, Kraków 2011.

⁴ Diodor Sycylijski, *O Agatoklesie i Antygonie Jednookim (Biblioteka Historyczna XLX)*, red. L. Mrozewicz, przekł. T. Polański, kom. L. Mrozewicz, Poznań 2019, 19.42–44.

⁵ Plutarch, *Eumenes*, [w:] *Plutarch's Lives VIII: Sertorius and Eumenes, Phocion and Cato the Younger*, przekł. B. Perrin, London 1959, s. 77–137.

⁶ Poliajnos, *Podstępny wojenne*, wstęp i przekł. M. Borowska, Warszawa 2003, 4.6.13.

⁷ Korneliusz Nepos, *Żywoty wybitnych mężów*, Warszawa 1974.

⁸ Marek Junianus Justynus, *Zarys dziejów powszechnych starożytności na podstawie Pompejusza Trogusa*, wstęp i kom. I. Lewandowski, Warszawa 1988, 14.3.

wisko. Relacja Korneliusza Neposa jest pokłosiem propagandy, za którą odpowiedzialny był Hieronim z Kardii – historyk Antygonosa Monofthalmosa. W związku z tym powstają wątpliwości dotyczące rzetelności i wiarygodności tej relacji stanowiącej jednak znakomitą bazę porównawczą. Piekarski podkreśla, że według Neposa Antygonos był nieświadomy śmierci Eumenesa, której dopuścił się jeden ze strażników (s. 230–231). W podobnym tonie snuje swoją opowieść Plutarch. Zgodnie z jego przekazem Eumenes został zamordowany przez jednego ze strażników, nie zaś na rozkaz Antygonosa. Należy podkreślić, że z kolei według Poliajnosa winą za pojmanie i śmierć Eumenesa obarcza się jego żołnierzy⁹. Poliajnosa w swoim przekazie zaakcentował szlachetną postawę Antygonosa, który – widząc smutek żołnierzy wywołany utratą rodzin – zdecydował się natychmiast oddać tabory, natomiast żołnierze, widząc ten akt dobroci, nieprzymuszenie przeszli na jego stronę. Dokonał tego oddział Srebrnych Tarcz, najpierw jednak zniewalając Eumenesa i przyprowadzając go Antygonosowi. Widać zatem wyraźnie, że Poliajnosa nie zawarł żadnej wzmianki na temat bilateralnej umowy, zgodnie z którą żołnierze zdecydowali się wymienić wodza na tabory. Wydaje się, że relacja Diodora jest pozbawiona elementów propagandowych, a więc jest najbardziej obiektywna. Według tego przekazu żołnierze w tajemnicy przed Eumenesem wysłali posłów do Antygonosa, a gdy ten zdecydował się oddać tabory, w zamian otrzymał zakutego w kajdany wroga. Stary wódz długo zastanawiał się nad losem Eumenesa, jednak ostatecznie zdecydował się go zgładzić, świadom jego lojalności wobec rodziny Argeadów.

Praca M. Piekarskiego wpisuje się w temat niezwykle interesujący, ale też budzący spore obawy, co wynika z faktu, że materiały źródłowe już na pierwszy rzut oka sprawiają wrażenie całkowicie niewystarczających do tego, aby w pełni poświęcić temu zagadnieniu całe opracowanie. Wspomniane powyżej deficyty źródłowe są dość powszechne i dotyczą również innych bitew, zwłaszcza z okresu wojen diadochów (Ipsos 301 p.n.e.)¹⁰. Starcia wczesnego okresu hellenistycznego, szczególnie mające miejsce przed działalnością Polibiusza, nie są wystarczająco dobrze udokumentowane¹¹. Jak wiadać nie odstrasza to jednak od podejmowania prób opisu wydarzeń o podobnej tematyce, wśród nich można wymienić publikację, którą przygotował Grzegorz Lach – *Ipsos 301 p.n. e.*¹², czy wydaną w 2019 r. książkę M. Piekarskiego, dotyczącą kampanii

⁹ Polyæn. 4.6.13.

¹⁰ M. Wolny, *Pyrrhos' Beteiligung an der Schlacht bei Ipsos: Überlegungen zur Konzeption des Helidentums bei Plutarch (Pyrrh. 4, 4)*, „EOS. Commentarii Societatis Philologiae Polonorum” 2020, 107, s. 88 (tam także dalsza literatura).

¹¹ Dla porównania warto wskazać chociażby na opis bitwy pod Rafią (217 p.n.e.), który jest u Polibiusza już w przypadku samego starcia dość rozległy (zob. Plb. 5.83–86), a poprzedza go szerokie omówienie siły militarnej zarówno Ptolemeusza, jak i Seleukidów, a także przygotowań do bitwy. Por. F.W. Walbank, *A Historical Commentary on Polybius*, vol. I, Oxford 1957, s. 589–610.

¹² G. Lach, *Ipsos 301 p.n.e.*, Warszawa 2014.

Aleksandra Wielkiego w Indiach i przebiegu walk nad Hydaspesem¹³. Na marginesie należy podkreślić, że autor omawianej pracy nie wywodzi się ze środowiska *stricte* historycznego, pozostając niejako hobbystycznym entuzjastą problematyki historycznej. Mimo to ambitnie potraktował postawione przed sobą zadanie. Praca ma charakter problematyczny, co może nieco utrudniać lekturę osobom dotychczas niezaznajomionym z podbojami Aleksandra Wielkiego oraz wojnami diadochów. Autor dokłada jednak wszelkich starań, aby jak najlepiej wytłumaczyć następstwa wydarzeń. Cała publikacja została podzielona na siedem rozdziałów, a każdy z nich na mniejsze paragrafy zatytułowane adekwatnie do opisywanej tematyki np. *Piechota, Jazda, Słonie bojowe, Logistyka*, choć pojawia się również kilka bardziej zagadkowych: *Pojedynek gigantów* lub *Bić się czy cofać*.

Pierwszych pięć rozdziałów stanowi obszerny wstęp do części właściwej, czyli tytułowej bitwy. Jest to dowód znajomości przez autora pewnego schematu odnoszącego się do niemalże wszystkich bitew starożytności. Mowa tutaj o zawarciu wprowadzenia w opisywany okres, ówczesnej sytuacji politycznej, specyfiki rywalizujących stron i charakterystyki przeciwników, a także miejsca bitwy i wreszcie ruchów wojsk przed starciem. Finalnie kwintesencję stanowi starcie i jego konsekwencje. Autor postanowił zacząć od ostatnich chwil życia Aleksandra i rozpoczęcia batalii między oficerami (s. 9). W dalszej części M. Piekarski w dużej mierze odwołuje się do polityki Aleksandra, która wpłynęła na ówczesny kształt armii (s. 25–27), a więc moment powstania Srebrnych Tarcz czy sposób rekrutacji i uzbrojenia piechoty macedońskiej (s. 30–40). Autor skupia się głównie na aspekcie militarnym armii diadochów, uwzględniając dane na temat floty (s. 60–64), ekwipunku żołnierskiego jazdy (s. 49–55), logistyki (s. 64–66) czy stosowanych taktyk (s. 68–72). Piekarski wiele uwagi poświęca postaciom Antygonosa Monofthalmosa i Eumenesa, opisując oblężenie Nory, bitwę pod Paraitakene i ostatecznie Gabiene, co w kontekście tytułu publikacji wydaje się być jak najbardziej uzasadnione. Naturalnie nie jest to jednoznaczne z pominięciem przez autora innych znamiennych graczy politycznych. Ciekawe uzupełnienie stanowią epizodyczne wzmianki, będące formą przerywnika. Ich tematyka wykracza poza kwestie *stricte* związane z podjętą problematyką batalistyczną; ich treść odwołuje się chociażby do sposobu naśladowania zewnętrznych elementów wyglądu Aleksandra przez jego następców (s. 48). Zdaje się, że głównym celem autora jest dostarczenie czytelnikowi zweryfikowanego zasobu wiedzy, bez konieczności odsyłania go do źródeł antycznych.

W efekcie rozwinięcia problematyki kontekstu bitwy o wątek tytułowy, a więc główny, pojawia się dopiero w przedostatnim rozdziale. Być może zamysłem autora było wprowadzenie czytelnika w podjętą tematykę i zapewnienie klarownej ciągłości wydarzeń. Autor poświęca temu zagadnieniu, w kontekście objętości, stosunkowo niewiele miejsca (s. 213–231), co jest poniekąd zrozumiałe, biorąc pod uwagę ilość informacji

¹³ M. Piekarski, *Hydaspes 326 p.n.e.*, Warszawa 2019.

zawartych w źródłach. Rozdział ten rozpoczyna się opisem wydarzeń mających miejsce tuż po stoczonej bitwie pod Paraitakene i w sposób bezstronny prezentuje poszczególne fakty. Wydaje się to o tyle cenne, gdyż pozwala wypracować czytelnikowi własne stanowisko. Następnie autor opisuje przygotowania stron konfliktu, aby finalnie przejść do przebiegu starcia. W skrupulatny sposób przedstawia liczebność obu armii, chociaż zbyt ufnie podchodzi do kwestii źródeł¹⁴. Liczby w nich podawane są często przesadzone, aby zaakcentować przewagę zwycięskiej strony lub w celu podkreślenia heroizmu strony walczącej nieposiadającej żadnej przewagi. Dyskusja o liczbach ma tu jeszcze jeden cel. Posługując się danymi opracowanymi przez klasyka rekonstrukcji antycznych pól bitew Johanna Kromayera, autor przedstawił porównawczo, w postaci tabeli, długość sztyków podaną w metrach, aby ułatwić czytelnikowi zobrazowanie ówczesnych realiów pola walki¹⁵. W rozdziale szóstym, a więc kluczowym dla publikacji, zabrakło polemiki ze źródłami. Autor nie wyczerpał w pełni skromnego materiału źródłowego. Piekarski zarzuca Diodorowi znużenie i porzucenie idei opisu batalii, przy czym sam dość wybiórczo korzysta z relacji tego historyka (s. 216). Pomijając sekwencje wydarzeń zaproponowaną w relacji, odniósł się do wydarzeń zawartych w zaledwie dwóch (czterdziestym pierwszym i czterdziestym trzecim) z sześciu rozdziałów opisujących bitwę (podział przyjętym u Diodora)¹⁶. Rozdział trzydziesty dziewiąty to opis wydarzeń mających miejsce tuż przed bitwą – odgrywa więc rolę wprowadzenia, ponadto właśnie tam Diodor po raz kolejny podkreśla spryt i talent Eumenesa, niezwykle istotny w kontekście owych wydarzeń. W rozdziale czterdziestym pierwszym Diodor zawarł ustawienie wojsk, co wydaje się fundamentalne w kontekście tytułu publikacji¹⁷, w czterdziestym drugim – moment rozpoczęcia starcia i jej przebieg¹⁸, natomiast w czterdziestym czwartym – implikacje bitwy i skazanie Antygenesasa¹⁹. Autor omawianej publikacji podobnie postąpił z relacją Justynusa – pominął sparafrazowaną rozmowę Eumenesa podejmującego próbę przekonania żołnierzy do walki z Antygonosem oraz ich stanowczą odmowę²⁰. Nie ulega wątpliwości, że źródła powinny stanowić podstawę prac o tematyce historycznej. Ich rola staje się bowiem jeszcze większa, gdy dostępne materiały źródłowe nie są zbyt obszerne, jak zresztą w tym przypadku, na co trafnie zwraca uwagę sam M. Piekarski. Ponadto warto nieco dokładniej przyjrzeć się opracowaniom, które zawierają próby rekonstrukcji przedmiotowej bitwy, mogłoby one wnieść nieco merytorycznej treści do pracy, lecz niestety

¹⁴ Zob. M. Piekarski, *Gabiene...*, s. 229.

¹⁵ J. Kromayer, G. Veith, *Antike Schlachtfelder: Bausteine zu einer antiken Kriegsgeschichte (Band 4): Schlachtfelder aus den Perserkriegen, aus der späteren griechischen Geschichte und den Feldzügen Alexanders und aus der römischen Geschichte bis Augustus*, Berlin 1931, s. 427–428.

¹⁶ Diod. 19.39–44.

¹⁷ Diod. 19.41.

¹⁸ Diod. 19.42.

¹⁹ Diod. 19.44.

²⁰ Iust. 14.3.

zostały pominięte. Wśród tych prac warto wspomnieć chociażby o publikacjach Boba Bennetta i Mike'a Roberta²¹, G. Lacha²², Richarda A. Billowsa²³. Odniesienia do bitwy znajdują się również w artykułach Paula Bernanrda²⁴; Alberta B. Boswortha²⁵, Edwarda M. Ansona²⁶. Naturalnie ze wszech miar trafnym działaniem jest odniesienie się autora do sztandarowych publikacji historyków specjalizujących się w okresie hellenistycznym – wśród nich godnymi uwagi są prace R.A. Billowsa, A.B. Boswortha, Nicholasa G.L. Hammonda czy Waldemara Heckela. Wartość merytoryczna wspomnianych publikacji jest nieoceniona, a ponadto pozwala na skonfrontowanie odmiennych stanowisk w nauce²⁷.

Trzeba podkreślić, że w schemacie prezentacji bitew – w zgodzie ze szkolnym, a nie-raz i akademickim szablonem – poszukuje się dalekosiężnych konsekwencji starcia. Nie inaczej postąpiono i tutaj. Ostatni rozdział to zatem swoiste podsumowanie bitwy pod Gabiene i znaczenia tego starcia (s. 232–238). Autor akcentuje konsekwencje konfrontacji, m.in. jej wpływ na zmianę układu sił i tworzenie się nowych koalicji, a w rezultacie na przebieg kolejnych wojen toczonych między coraz mniejszym gronem diadochów. Oprócz tego znaczącym aspektem w kontekście publikacji jest obraz ówczesnego żołnierza, „błąkającego się to tu, to tam (...), szamotającego się z Perdikkasami, Meleagrami, Seleukami, Antygonami (...)”, co ukazuje tym samym rozkład armii²⁸. W kontekście wydarzeń samej bitwy zwrócono uwagę na znaczenie śmierć Eumenesa – postaci, która poprzez prowadzoną politykę mogła zmienić bieg wydarzeń i stanowić poważną konkurencję dla rywalizujących ze sobą diadochów.

Konkludując, z punktu widzenia badań naukowych autor pracy nie dokonał żadnej rewolucji, ale też zapewne nie to było głównym celem. Praca jest napisana w sposób prosty, zrozumiały, co bez wątpienia jest jej atutem. Czytelnik nie napotyka szeregu niezrozumiałych pojęć, a w konwekcji nie zniechęca się dalszą lekturą, co spełnia zadanie popularyzatorskie. W uporządkowaniu wiedzy okazują się być przydatne liczne tabele przedstawiające podział satrapii (s. 20–23), zestawienie porównujące stosunek jazdy do piechoty w wybranych bitwach tego okresu (s. 45–46). Podczas opisywania wydarzeń mających miejsce w starożytności autor posługuje się historycznymi nazwa-

²¹ B. Bennett, M. Roberts, *Wojny następców Aleksandra. Dowódcy, kampanie, tajemne spiski i zdrady*, Warszawa 2010, s. 112–115.

²² G. Lach, *Wojny diadochów...*, s. 123–130.

²³ R.A. Billows, *Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*, Berkeley–Los Angeles–Oxford 1997, s. 94–104.

²⁴ P. Bernard, *Hellenistic Arachosia: A Greek Melting Pot in Action*, „East and West” 2005, 55, s. 17–18.

²⁵ A.B. Bosworth, *The Historical Setting of Megasthenes' Indica*, „Classical Philology” 1996, 91, s. 118.

²⁶ E.M. Anson, *Alexander's Hypaspists and the Argyraspids*, „Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte” 1981, 30, s. 119.

²⁷ R.A. Billows, op. cit.; A.B. Bosworth, *The Legacy of Alexander the Great. Politics, Warfare, and Propaganda Under the Successors*, Oxford 1992; N.G.L. Hammond, *Starożytna Macedonia. Początki, instytucje, dzieje*, Warszawa 1989; W. Heckel, *Who's who in the age of Alexander the Great. Prosography of Alexander's Empire*, Oxford 2006.

²⁸ K. Nawotka, *Aleksander Wielki*, Wrocław 2004, s. 506–507.

mi państw, krain oraz miast. Współczesne nazewnictwo stosuje, gdy odwołuje się do czasów obecnych. Ta metoda ma za zadanie ułatwić zorientowanie się w opisywanym teatrze wydarzeń. Ponadto na ostatnich stronach publikacji czytelnik znajdzie indeks osób (s. 271–280), indeks geograficzny (s. 281–291), krótkie biografie najważniejszych postaci (s. 241–256), a także kalendarium wydarzeń od 323 p.n.e., a więc śmierci Aleksandra, do 316 p.n.e., czyli daty unicestwienia ostatniego stronnika Olimpias i upadku stronnictwa Argeadów (s. 258–262). W dalszej lekturze pomocny okaże się wykaz zastosowanych skrótów (s. 263). Autor zadbał o dodatkowy odbiór treści książki, wzbogacając ją załączonymi ilustracjami przedstawiającymi pomnik Aleksandra, rycinami scen bitewnych, monet, reprodukcjami obrazów prezentujących pożegnanie Aleksandra przez żołnierzy, ruiny Pelli, a także ówczesnych ilustracjami przedstawicieli elitarnych formacji i mapami imperium macedońskiego z czasów drugiej i trzeciej wojny diadochów. Liczba stron publikacji nie odstraszy nawet największych sceptyków zagadnień historycznych.

Mimo wielu pozytywnych aspektów, dostrzegana jest konsekwencja w co najmniej niestandardowym albo wręcz błędnym sposobie sporządzania przypisów źródłowych – chociażby zapis relacji Kwintusa Kurcjusza Rufusa CQR X.5.15, którego poprawna forma powinna wyglądać następująco: Curt. 10. 5.15²⁹, z kolei w przypadku Arr. VII. 11, odwołując się do Arriana, należy uwzględnić tytuł dzieła, na które autor się powołuje: Arr. *Anab.* 7.11³⁰, ponadto Tukidydes: Thuc. 1, a nie Tucc.1, gdzie wskazanym byłoby umieszczenie konkretnego rozdziału, w celu umożliwienia odnalezienia danej informacji³¹. Oprócz tego Poliajnos, którego właściwy zapis wygląda tak: Polyæn, w publikacji natomiast znajduje się Pol.³²

Niemniej jednak trzeba wierzyć, że niniejsza publikacja nie jest ostatnią pracą podejmującą tak trudną, ale niezwykle ważną tematykę.

Bibliografia

Źródła

Diodor Sycylijski, *O Agatoklesie i Antygonie Jednookim (Biblioteka Historyczna XIX)*, red. L. Mrozewicz, przekł. T. Polański, kom. L. Mrozewicz, Poznań 2019.

Korneliusz Nepos, *Żywoty wybitnych mężów*, Warszawa 1974.

Marek Junianus Justynus, *Zarys dziejów powszechnych starożytności na podstawie Pompejusza Trogusa*, wstęp i kom. I. Lewandowski, Warszawa 1988.

²⁹ Zob. M. Piekarski, *Gabiene...*, s. 12.

³⁰ *Ibidem*, s. 38.

³¹ *Ibidem*, s. 64.

³² *Ibidem*, s. 214.

Plutarch, *Eumenes*, [w:] *Plutarch's Lives VIII: Sertorius and Eumenes, Phocion and Cato the Younger*, przekł. B. Perrin, London 1959.

Poliajnós, *Podstępny wojenne*, wstęp i przekł. M. Borowska, Warszawa 2003.

Opracowania

Anson E.M., *Alexander's Hypaspists and the Argyraspids*, „*Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*” 1981, 30.

Badian E., *The Death of Parmenio*, „*Transactions and Proceedings of the American Philological Association*” 1960, 91.

Bennett B., Roberts M., *Wojny następców Aleksandra. Dowódcy, kampanie, tajemne spiski i zdrady*, Warszawa 2010.

Bernard P., *Hellenistic Arachosia: A Greek Melting Pot in Action*, „*East and West*” 2005, 55.

Billows R.A., *Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*, Berkeley–Los Angeles–Oxford 1997.

Bosworth A.B., *The Historical Setting of Megasthenes' Indica*, „*Classical Philology*” 1996, 91.

Bosworth A.B., *The Legacy of Alexander the Great. Politics, Warfare, and Propaganda Under the Successors*, Oxford 1992.

Bravo B., Wipszycka E., *Historia starożytnych Greków*, t. III: *Okres hellenistyczny*, Warszawa 1992.

Errington R.M., *Historia świata hellenistycznego 323–30 p.n.e.*, Kraków 2010.

Hammond N.G.L., *Starożytna Macedonia. Początki, instytucje, dzieje*, Warszawa 1989.

Heckel W., *Who's who in the age of Alexander the Great. Prosography of Alexander's Empire*, Oxford 2006.

Kromayer J., Veith G., *Antike Schlachtfelder: Bausteine zu einer antiken Kriegsgeschichte (Band 4): Schlachtfelder aus den Perserkriegen, aus der späteren griechischen Geschichte und den Feldzügen Alexanders und aus der römischen Geschichte bis Augustus*, Berlin 1931.

Lach G., *Wojny diadochów 323–281 p.n.e.*, Zabrze 2012.

Lach G., *Ipsos 301 p.n.e.*, Warszawa 2014.

Nawotka K., *Aleksander Wielki*, Wrocław 2004.

Piekarski M., *Hydaspes*, Warszawa 2019.

Piekarski M., *Gabiene 316 p.n.e.*, Warszawa 2021.

Walbank F.W., *A Historical Commentary on Polybius*, vol. I, Oxford 1957.

Wolny M., *Pyrrhos' Beteiligung an der Schlacht bei Ipsos: Überlegungen zur Konzeption des Heldentums bei Plutarch (Pyrrh. 4, 4)*, „*EOS. Commentarii Societatis Philologiae Polonorum*” 2020, 107.

Problems surrounding Antigonus I Monophthalmus' last campaign against Eumenes. A commentary on Michał Piekarski's book *Gabiene 316 p.n.e.* [Gabiene 316 BCE], Bellona, Warszawa 2021, 294 p.

Summary: Michał Piekarski's monograph *Gabiene 316 p.n.e.* [Gabiene 316 BCE] analyzes the significance of the Battle of Gabiene and its implications for subsequent Wars of the Diadochi. The title could suggest that the main purpose of the book was to reconstruct the epic battle. However, the book begins with the events that took place directly after Antigonus I Monophthalmus' death to increase the clarity and coherence of the story. The first chapter focuses on the events of 323 BCE, including the plans and measures undertaken by Macedonian nobility, whereas subsequent chapters present these events in a wider context and provide a detailed description of the Battle of Gabiene. The author makes references to other military conflicts which, in his opinion, influenced the balance of power among the Diadochi and ultimately contributed to Antigonus' victory in 316 BCE. The article analyzes the book's content and structure, and it makes several suggestions regarding other literary works on the subject. Source materials that were omitted in the analyzed book, but make an important contribution to research on the Hellenistic period, were proposed. Overall, the book received a positive review, and the author was praised for his style, language and ability to capture the reader's attention, observed in nearly all parts of the book. The reviewed book makes a valuable contribution to Polish bibliography dedicated to the Hellenistic period.

Keywords: Hellenistic period, Gabiene 316 BCE, wars of the Diadochi